

CILVĒKS — BIOLOĢISKAIS, SOCIĀLAIS?

Jēkabs Raipulis

jekabs.raipulis@gmail.com

Atslēgas vārdi: *dzimums, dzimte, bioloģiskā un sociālā mijiedarbība*

Pēdējā laikā Latvijā termina “dzimums” vietā nereti tiek lietoti vārdi sociālais dzimums, genders vai latviskots — dzimte. Šo vārdu lietojums un lietderības pamatojums ir izraisījis valodnieku iebildumus gan bioloģiskā, gan filozofiskā izpratnē. Vai šie iebildumi ir tiešām pamatoti, vai tā ir tikai nevēlēšanās pieņemt jauno un turēšanās pie novecojušā? Tālākajā tekstā analizēsim cilvēka bioloģisko un sociālo mijiedarbību reprodukcijas nodrošināšanas norisēs, tajā skaitā ģimenes funkcijās. Apskatīsim terminu “dzimums” un “genders/dzimte” pielietojuma sfēras un sekas, kādas rodas šo terminu brīvas interpretācijas rezultātā.

Cilvēks dabas bioloģiskajā skalā. Dzīvās dabas evolūcijas kokā cilvēks sevi vienmēr noliek augstākajā punktā, ar to parādot, ka viņš ir dabas attīstības augstākais sasniegums. Šādam secinājumam varam piekrist, ja skatām cilvēku no ķermeņa sarežģītības viedokļa vai izplatības areāla plašuma, tāpat no prāta spējām. Ne velti cilvēks pats sevi sauc par saprātīgo cilvēku — *Homo sapiens*. Tomēr ne no visiem aspektiem cilvēks ir pārāks par citām dzīvajām būtnēm. Lai arī cilvēka iespējas ir krietni pārākas par citiem organismiem, tomēr blakus cilvēkam pastāv daudzas ievērojami vienkāršāk organizētas būtnes, kuras izdzīvo un atsevišķos gadījumos intensīvāk savairojas un izplatās, un saglabājas nelabvēlīgos apstākļos arī bez sarežģītajiem pielāgojumiem.

Cilvēka izcelšanās. Jau Čarlzs Darvins vairāk kā pirms 150 gadiem pamatoja, ka cilvēks, tāpat kā citas dzīvo organismu sugas ir veidojies dabiskās izlases ceļā no kāda cilvēkveidīgo pērtiķu sugas, saglabājot daudzas savu priekšteču īpašības un pazīmes,

bet iegūstot arī jaunas. Kā būtisku cilvēka veidošanās procesā Darvins uzsvēra dzimumizlasi. Lai arī kopš Darvina laikiem ir nākuši klāt daudzi apstiprinājumi viņa teorijas pareizībai, tomēr vēl aizvien netrūkst skeptiķu, kuri šos uzskatus nepieņem. Viņi nevar samierināties ar to, ka cilvēks ir tas pats dzīvnieks, nevis izredzētais, kam ir gan cita izcelsme, gan būtība, tādēļ uz viņu neattiecas tās likumības, kas pastāv pārējā dzīvajā dabā, un viņš pats veido savu eksistenci.

Cilvēku suga, kas ieguvusi augstas prāta spējas, prot no cīņas par eksistenci maksimāli norobežoties, vismaz attiecībā pret dabas apstākļiem un saskarsmē ar citām dzīvo organismu sugām. Kļuvis neatkarīgs no līdzvērtīgas konkurences ar citām dzīvajām būtnēm, cilvēks tomēr ir saglabājis īpašības, kas nepieciešamas cīņā par eksistenci ne vien attiecībās ar citām sugām, bet arī savā starpā. Tā vietā, lai veidotu saprātīgas attiecības ar citām dzīvajām būtnēm un dabu, cilvēks liek lietā savas spējas nesaudzīgai tās ekspluatēšanai, tā gūstot pārticību un nodrošinot

progresīvu attīstību, bet pieverot acis briesmām, kas nav izbēgamas.

Kas atšķir cilvēku no citām dzīvajām būtnēm? Tās ir sarežģītās smadzenes, kas nodrošina valodas spējas un abstraktu vārdisku runu. Cilvēks atceras pagātni, ar valodu viņš sazinās un nodod iepriekšējās paudzēs uzkrāto informāciju. Cilvēku sugas kultūras attīstība notiek daudz straujāk nekā bioloģiskās izmaiņas, turklāt bioloģiskās izmaiņas nenotiek tajā virzienā kā sociālās. Tāpēc mūsdienu cilvēks bieži tikai ar grūtībām spēj pielāgoties straujajām sociālajām izmaiņām, nereti tā bioloģiskajai būtībai nonākot pretrunā ar sociālajām vēlmēm un vajadzībām. Vienīgi cilvēku suga ir ieguvusi universālu pielāgojumu — saprātu, kas cilvēkam ļauj kļūt maksimāli neatkarīgam no vides iedarbībām un lielā mērā iziet no dabiskās izlases darbības sfēras, bet tas nenozīmē, ka viņš spēj atcelt dabas likumus, kas nosaka arī viņa bioloģisko eksistēšanu.

Vai cilvēks ar savām darbībām spēj aizstāt izlases rezultātā notiekošās sugas izdzīvošanas korekcijas? Cilvēks ir ievērojami samazinājis izlases spiedienu, kas eliminēja dažādu nelabvēlīgu mutāciju uzkrāšanos, tādējādi pavājinot, disbalansējot genofondu, tas ir, aizvien vairāk uzkrājot dažādas slimības un novirzes, ar kurām jācinās medicīnai. Turklāt cilvēks ir iemācījies iejaukties un mērķtiecīgi izmainīt citu organismu un arī savu ģenētisko struktūru ar ieceri “uzlabot” savu genofondu, un ir nonācis uz visai slideņa ceļa. Cilvēks ar savu darbību un sasniegumiem medicīnā un šobrīd arī gēnu inženierijas iespējām aizvien labāk spēj norobežoties no vides iedarbībām, bet faktiski kļūst bioloģiski aizvien vājāks, un, ja kādā brīdī pēkšņi nāksies saskarties atkal aci pret aci ar dabu, no kuras nevarēs norobežoties, viņam būs vājas konkurences spējas. Bet, veidojot tikai sev labvēlīgu vidi ar antropocentrisku pieeju, cilvēks pazemina tās stabilitāti, produktivitāti, ilgtspējību, tātad faktiski pasliktina savu dzīves vidi.

Nevar apgalvot, ka izlase cilvēku sabiedrībā ir pilnībā apsūkusi. Tikai šobrīd nozīmīgākie izlases faktori nav bioloģiskie, bet gan sociālie, sociālā vide, ko radījis pats cilvēks. Jāuzsver gan, ka sociālā izlase nevirza cilvēka bioloģisko attīstību kādā noteiktā cilvēkam vēlamā virzienā. Piemēram, nav pamata cerēt, ka sociālās izlases ietekmē aizvien palielināsies cilvēka smadzeņu masa un līdz ar to arī intelekta iespējas un kreativitāte, vai, ka cilvēks kļūs fiziski spēcīgāks, izturīgāks pret slimībām vai iegūs citas vēlamās īpašības.

Cilvēks ir bioloģiski sociāla būtne. Cilvēks vispirms ir **bioloģiska būtne**, kura izveidojusies dabiskās izlases procesā, iegūstot raksturīgās ķermeņa fiziskās un funkcionālās īpašības un smadzeņu bāzi, uz kuras pamata veidojas apziņa, runa, domāšana un visi sarežģītie psihiskie procesi. Bet cilvēks ir arī **sociāla būtne** ar sociālu uzvedību, kas veidojusies, uzkrājoties kultūras pieredzei. Šie abi komponenti — bioloģiskais un sociālais — ir cieši saistīti un atrodas noteiktās attiecībās, lielākā vai mazākā mērā ietekmējot vienu otru.

Individuālā attīstība jeb ontogēnēze. Individuālajā attīstībā, īstenojoties bioloģiskajam potenciālam, sensitīvajos attīstības periodos sociālā vidē attīstās sociālas iemaņas un prasmes, uzkrājas zināšanas. 0–3 gadi ir bērna psiholoģiskā piedzimšana, 2–6 gadu vecumā sākas socializācija. Dažādu sociālo prasmju, iemaņu pamatā ir bioloģiski noteiktie potenciāli, dziņas, kuras lielākā vai mazākā mērā, mijiedarbojoties ar sociālajām vajadzībām, veido konkrēto uzvedības modeli. Jebkuras dzīvo organismu sugas individuālās attīstības kulminācija ir vairošanās, kas nodrošina sugas nepārtrauktību. Šādā skatījumā mēs arī aplūkosim cilvēka vairošanos. Dzīvnieku valsts sugas vairojas dzimumiski. Tikai visprimitīvākajām šo organismu grupām var periodiski mainīties dzimumiski un bezdzimumiski vairojošās paudzes.

Vairošanās un dzimums. Vairošanās nodrošina paudžu pēctecību, tātad dzīvības

nepārtrauktību. Vairošanās ir viena no visu dzīvo būtņu pamatvajadzībām, tādām kā dzeršana (ūdens uzņemšana), ēšana (enerģijas uzņemšana), elpošana (skābekļa uzņemšana), reaģēšana uz kairinājumiem. Atšķirībā no pārējām dzīvības vajadzībām (ēšanas, dzeršanas, elpošanas utt.), kuru nenodrošināšanas efekts izpaužas indivīda līmenī, reprodukcijas (vairošanās) vajadzības nerealizēšanās efekts parādās nākamajās paaudzēs. Cilvēki vairojas tikai dzimumiski, ir heteroseksuālas būtnes. Vairošanās ir plašākā sugas saglabāšanās instinkta, kurā ietilpst arī gādības par pēctečiem instinkts, sastāvdaļa. Vairošanās var notikt tikai divu pretējā dzimuma indivīdu kopošanās (dzimumakta, kopulācijas) procesā, mazuļa iznēsāšanas un bērna izaudzināšanas gādībā. Taču, lai divi indivīdi satuvinātos, lai viņiem rastos vēlme būt kopā, ir jābūt kādiem pamudinājumiem, motivācijai. Tādi pamudinājumi, motivācija, lai nodrošinātu paaudžu nepārtrauktību, tas ir, vairošanās vajadzību, ir dzimuma dziņa un seksuālā bauda.

Dzimums ir reprodukciju (dzimumvairošanos) nodrošinošo struktūru vīrišķo vai sievišķo orgānu sistēma, hormoni, dzimumu emocionāla, seksuāla, romantiska pievilcība un uzvedība, kas nodrošina pārošanos, kurā saplūst sievišķās un vīrišķās dzimumšūnas, dodot aizsākumu jauna indivīda attīstības ciklam. Dzimums izpaužas dažādos organisma aktivitāšu līmeņos — fiziskajā, fizioloģiskajā, psihiskajā, uzvedības. Dzimums veidojas, realizējoties iedzimtības informācijas algoritmam mijiedarbībā ar vides faktoriem.

Dzimuma identitāte. Izšķir divas reprodukciju nodrošinošās cilvēka dzimuma identitātes — vīrišķo un sievišķo, kas, tāpat kā dzimums, ir bioloģiski noteiktas un stabilas visu mūžu¹. Ir arī identitātes (dažiem procentiem cilvēku), kuras nav pieskaitāmas pie viena vai otra dzimuma un nenodrošina reprodukcijas funkciju. To sauc par interseksualitāti (neauglību), kas ir novirze no vairošanās normas.

Seksuālā orientācija ir dzimumakta partnera izvēle seksuālās dziņas īstenošanai: heteroseksuālā — partneri vīrietis un sieviete; homoseksuālā — partneri viena dzimuma; biseksuālā — partneri gan sava, gan pretējā dzimuma bez atšķirības; panseksuālā — partneris var būt jebkurš objekts dzimumtieksmes apmierināšanai un citas anomālijas. Seksuālā dziņa (seksualitāte) ir vairošanās procesa sastāvdaļa, kura ir nepieciešama, lai reprodukcija notiktu. Seksuālā orientācija ir psihofizioloģiska parādība ar saliktu gēnu mijiedarbību. Lai arī seksuālā orientācija ir cieši saistīta ar vīrišķo vai sievišķo identitāti, tomēr iedzimtu noviržu vai vides ietekmē tā var neatbilst heteroseksuālajai dzimuma identitātei. Novirzes no heteroseksuālās normas vidēji populācijā ir 1–3% indivīdu². Seksuālā orientācija var mainīties vai tikt mainīta arī dzīves laikā. Latviešu valodā lieto arī terminu **dzimuma orientācija**, taču šis termins pieļauj nepareizu izpratni par tajā iekļauto būtību, tas ir, dzimums nemainās.

No gēniem līdz pazīmēm. Dzimums ir ģenētiski determinēts (noteikts) un veidojas pakāpeniski indivīda attīstības procesā, ģenētiskajai informācijai īstenojoties gan embrionālajā attīstībā, gan pēc piedzimšanas noteiktos vides apstākļos, kas var būt labvēlīgi un šo attīstību veicinoši vai arī traucējoši. Gan tas, vai būs sievišķais vai vīrišķais dzimums, gan tā attīstības un funkcionēšanas etapi dzīves garumā ir ģenētiski noteikti. Arī novirzes, kas neļauj īstenot reprodukcijas funkciju, vairākumā gadījumu ir iedzimtības vai vides ierosinātas.

Dzimuma veidošanās sākas, īstenojoties ģenētiskajai informācijai — XY hromosomas nosaka sēklinieku, XX — olnīcu (līdz devītajai grūtniecības nedēļai) veidošanos. Šie dzimumdziedzeri sāk izdalīt hormonus, sēklinieki — testosteronus, olnīcas — estrogēnus. Testosteroni ierosina vīrišķo dzimumorgānu veidošanos un smadzeņu centros vīrišķās identitātes potenciālu, estrogēni sievišķo

dzimumorgānu veidošanos un sievišķās identitātes potenciālu³.

Bērnam piedzimstot, parasti ir redzami ārējie dzimumorgāni. Atsevišķos gadījumos vizuāli nav nosakāms dzimums, kas parasti liecina par kādu dzimuma attīstības traucējumu. Pēc bērna piedzimšanas sēklinieki un olnīcas pārtrauc izdalīt dzimumhormonus līdz pubertātes sākumam. Dzimums, kas konstatējams, indivīdam piedzimstot, ir tikai daļēji īstenojies dzimuma attīstības etaps, kurš turpina pilnveidoties līdz dzimumgatavības sasniegšanai, ekspresējoties (īstenojoties) ģenētiski ieprogrammētajam attīstības potenciālam vidē, tajā skaitā, sociālajā. Bērnu zēnisko vai meitenīgo uzvedību nosaka testosteronu līmenis embriogēnēzes laikā. Piemēram, meitenēm būs zēniska uzvedība līdz pubertātei, ja embriogēnēzes laikā mātes organismā ir bijis augsts testosteronu līmenis. Pubertātes laikā, kad dzimumhormonus sāk sintezēt olnīcas un sēklinieki, meitenes kļūst sievišķīgas.⁴ Pubertātes sākšanās ir ģenētiski ieprogrammēta. Aktīvi kļūst dzimumdziedzēri, sāk nobriest dzimumsūnas, veidojas sekundārās dzimumpazīmes, raksturīgās ķermeņa formas un izmēri, muskulatūras stipruma atšķirības, zēniem balss lūzums, sasniegta bioloģiskā dzimumgatavība. Taču tas vēl nenozīmē, ka jādibina ģimene. Ir jāsasniedz sociālais briedums, kas var ievilkties pat pēc 20 gadu sasniegšanas. Normālai dzimuma uzvedībai ir nepieciešama sociālā vide, tāpat kā daudzu citu pazīmju attīstībai, kurā atraisās arī sociālās iemaņas.

Tā kā visā bērna augšanas laikā ekspresējas (īstenojas) gēni, starp tiem var būt arī tādi, kas traucē normālai attīstībai. Tad var rasties novirzes no normāla bioloģiskā dzimuma veidošanās ceļa. Sociālā vide var modificēt dzimuma uzvedību, bet nevar mainīt dzimumu vai dzimuma identitāti.

Primārais cilvēka bioloģiskajai pastāvēšanai ir vairošanās, nevis tās motivējošās izpausmes (iemīlēšanās, seksuālā bauda, orientācija un citas ar vairošanos saistītas

darbības), kas arī ir nepieciešamas reprodukcijas nodrošināšanai, bet nav nodalāmas kā atsevišķas no vairošanās nošķirtas un pat nostādāmas pret vairošanos darbības. Ir tikai divi dzimumi (vīrišķais un sievišķais), kuru mijiedarbībā var notikt vairošanās un kurus sauc par dzimuma normu. Medicīniskā izpratnē norma ir divi līdzvērtīgi bioloģiski dzimumi — sieviešu un vīriešu. "Starpdzimuma" jēdziena medicīnā nav. Ja dzimumu jomā ir kāda anomālija, tad to tā arī sauc — par anomāliju vai slimību, vai novirzi no normas.

Vai cilvēks ir bioloģiski monogāms? Kā bioloģiskās un sociālās mijiedarbības piemēru var minēt cilvēku sugas ģimenes struktūras organizāciju, kas var būt gan monogāma, gan poligāma.

Eiropējiskajā sabiedrībā ir monogāma ģimenes stuktūra, tas nozīmē, ka laulībā dzīvo viena sieviete ar vienu vīrieti, veidojot ģimenes pamatu. Dzīvnieku sugām monogāmija vai poligāmija ir ģenētiski noteikta katras konkrētas sugas īpašība. Turklāt parasti jau pēc ārējām pazīmēm var noteikt, vai suga ir monogāma vai poligāma. Monogāmajām sugām nav izteikts ārējais dzimumdimorfisms, tas ir, tēviņi un mātītes ārēji atšķiras nenozīmīgi vai neatšķiras nemaz. Poligāmajām sugām (putniem, zīdītājiem) tēviņi ir lielāki par mātītēm, spēcīgāki, atšķiras arī apmatojums, apspalvojums un citas ārējās fiziskās pazīmes un arī uzvedība — viens tēviņš nedzīvo ilgstoši kopā ar vienu mātīti, bet pārojas ar vairākām un par mazuļiem rūpējas maz vai nereti nerūpējas nemaz.

Cilvēks pēc izteiktā dzimumdimorfisma, tas ir, sieviešu un vīriešu ķermeņa ārējām atšķirīgām pazīmēm, ir poligāma suga. Monogāma cilvēku ģimene ir veidojusies sociālo apstākļu rezultātā kā bioloģiskā un sociālā apvienojums. Bioloģiskā daļa — paaudžu pēctecības nodrošināšana, kas ir bioloģiska dzīvības pastāvēšanas vajadzība; sociālā daļa — mantojuma un citu tiesību garantēšana. Attīstoties sabiedrības organizācijai, ražošanai, nodrošinātībai, uzkrājoties

mantai, poligāmās attiecības (ģimene) kļuva traucējošas īpašuma pārmantošanai, bērnu pilnvērtīgai attīstīšanai atbilstoši augsti organizētas sabiedrības līmenim. Savukārt monogāmā ģimene to visu nodrošināja. Tomēr nereti bioloģiskā poligāmā daba ir stiprāka par ilglaicīgu monogāmo kopdzīvi, kas rada nesaskaņas starp laulātajiem un arī ģimenes iziršanu. Jāpiezīmē gan, ka daudzas cilvēku sabiedrības uz Zemes arī šodien dzīvo poligāmās ģimenēs. Lai arī jau daudzas paaudzes Eiropā un arī Latvijā veido monogāmas ģimenes, tomēr poligāmās ķermeņa uzbūves un uzvedības īpašības ir saglabājušās. Tās izpaužas kā samērā īss iemīlēšanās periods, kurš, ja šī iemīlēšanās (romantiskā mīlestība) ir vainagojusies ar laulību, pēc tās vai ilgāka laika pāriet un labākajā gadījumā kopdzīve turpinās uz citu motīvu (citas mīlestības) pamata vai, ja uzplaukusi jauna iemīlēšanās ar citu partneri, laulība ir apdraudēta. Signāli, kam jānodrošina pēcteču radīšana (iemīlēšanās), ir neilgam laikam un neliecina par ilgstošas kopdzīves perspektīvu. Labāks iznākums nav arī, ja cilvēki apprecas tikai seksuālās kāres apmierināšanai bez kādām jūtām. Ilga vīra prombūtne no ģimenes, neregistrētās kopdzīves formas viena vecāka ģimenē augušam bērnam neveicina ģimeniskuma izjūtu un prasmi dibināt satīcīgu ģimeni. Protams, ir arī cilvēki ar monogāmu ievirzi vai cilvēki, kas ģimeni veido ar apdomu, kuriem monogāmā laulība ir dabiska un piemērotākā kopdzīves forma. Tātad laulības slēgšanai ir divas iespējas: vai nu, kā līdz šim, ģimenes veidošanu atstāt pašplūsmē, balstoties uz iemīlēšanos kā galveno ceļvedi — gan jau paveiksies, vai arī sabiedrības (jauniešu) izglītošana par tiem bioloģiskajiem, psiholoģiskajiem zemūdens akmeņiem, kurus ar pienākuma apziņu un atbildību pret partneri un nākamo paaudzi (bērniem) var apiet, laulību slēdzot saprātīgi. Ģimenes veidošanas vajadzību un nopietnību bērni neredz nepilnajās ģimenēs, tā netiek audzināta skolās.

Monogāmijas ēnas puses — tā ir radījusi prostitūciju, neuzticību ģimenes dzīvē un citas negatīvas parādības, kuras tomēr nav nepārvaramas, taču ne sabiedrībās, kur sekss ir augstākais dievs. Monogāmija ir veiksmīgākā ģimenes forma augsti attīstītās sabiedrībās, kur tā bijusi stiprināta ar sociālajiem risinājumiem, ņemot palīgā reliģijas ar augstāku spēku norādījumiem, kas liek dzīvot monogāmās attiecībās, un arī ar attiecīgu likumdošanu. Dažas reliģijas gan, piemēram, islāmā pieļauj poligāmiju, taču tikai vīriešiem, sievietēm liekot jebkādā veidā kļūt pat par cita vīrieša apskatīšanas, nerunājot par iekāres objektu, izņemot vīru.

Monogāmas ģimenes sabrukuma pamatā, var teikt, ir bioloģiskais un sociālais spiediens vienotā frontē. Individuālajā cilvēka attīstībā, kas ilgst no ieņemšanas brīža līdz sociālajam nobriedumam (20–25 gadi), ģenētiski noteiktās dziņas, potenciālās garīgās un fiziskās iespējas ir jāievirza emocionālo, psiholoģisko, kognitīvo un kreatīvo aktivitāšu gultnē, kādu to prasa attiecīgā laikmeta paradigma. Šobrīd, kad dzimumu attiecībās kā svarīgākie tiek uzsvērti atsevišķi vairošanās nodrošināšanas motivējošie faktori (seksuālā bauda), noslāpēti un noliegti kļūst citi dzīvības saglabāšanai nepieciešamie faktori, kā instinkts gādāt par pēctečiem, mātes mīlestība, ģimenes saites. Ģimenes nestabilitāte daudzus vedina uz domu, ka jāmeklē jaunas ģimenes formas, atbilstoši dzīvesveida izmaiņām. Tā, piemēram, Zviedrijas Zaļo partijas aktīviste Elīna Olberga intervijā poļu laikrakstam “*Wprost*” ir teikusi, ka tradicionālās ģimenes formas neatbilst šodienas realitātei, tādēļ partija izskatījusi jautājumu par jaunām ģimenes attiecībām, kas varētu būt poligāmija.⁵ Par to daudzi sapņo, īpaši vīrieši, bet kur liks bērnus, vai tos vispār neradīs, kas viņus audzinās?

Vai ir nepieciešams pārskatīt priekšstatu par cilvēka dzimumu un vairošanos? Līdz nesēnai pagātnei priekšstats par cilvēka vairošanos, pārmantojot no vecākiem ģenētisko

informāciju, kas īstenojas konkrētos vides apstākļos, bija neapstrīdams un arī šobrīd tā pareizību apstiprina aizvien jauni pētījumi un atklājumi, īpaši molekulārajā ģenētikā un psihes bioloģijā. Taču pēdējos gadu desmitos situācija ir mainījusies. Sociologi paziņo, ka atbilstoši mediķu un biologu skatījumam, izpratne par dzimumu ir pārāk bioloģizēta, jo sabiedrība ar civilizācijas uzkrātajām kultūras, filozofijas, mākslas, ētikas, humānajām vērtībām tiek ignorēta. Iedvesmojušies no zinātnes un tehnikas sasniegumiem un iespējām, viņi gatavi atbrīvot cilvēku no tām važām, ko uzliekot bioloģija attiecībā uz dzimumiem un vairošanos. Tomēr ir viens šķērslis — to nevar sasniegt, ignorējot dabas likumus.

Jaunās idejas radās pakāpeniski. Sākumā bija doma, ka tas dzimums, kāds izveidojas, indivīdam augot, nav tikai iedzimtības programmas īstenošanās rezultāts, bet arī vides (sociālās) ietekmēts, kas ir pareizi, bet vēlāk jau to nosauca īpaši — par sociālo dzimumu. Jāpiebilst, ka jebkura cilvēka pazīme, īpašība, īstenojoties iedzimtības potenciālam, iegūst sociālu korekciju, bet mēs tādēļ to nesaucam par sociālu. Runājot par sociālā dzimuma nosaukuma ieviešanu, atkal aktualizējas mūžsenais jautājums par iedzimtības un vides lomu indivīda veidošanās procesā. Izpratne par to ir svārstījusies — te ņemot pārsvaru vides, te iedzimtības lomai. Nosaucot kādu pazīmi par sociālu, svaru kausi tiek nosvērti par labu sociālajai dominantei. Likās, ka ģenētikas metodes un pētījumi šo jautājumu atrisināja, nevispārinot viena vai otra šā faktora lomu uz visu organismu, bet nosakot to abu ietekmes svaru (nozīmīgumu) katrā konkrētajā gadījumā katrai pazīmei. Lai atceramies, ka jau 20. gadsimta vidusdaļā padomju agronoms Trofims Lisenko (*Trofim Denisovich Lysenko*, 1898–1976), komunisma ideologu un filozofu iedvesmots, sīvi cīnījās, lai noliegtu ģenētikas sakarības, panākot pat ģenētikas aizliegšanu ar likumu. Tomēr zinātne uzvarēja. Taču šobrīd atkarotās tas pats, un iniciatīva atkal ir politiķu,

ideologu rokās. Sociologi, dažādu sabiedrisko organizāciju pārstāvji, piesedzoties ar cilvēktiesību, līdztiesības, politikorektuma un liberālisma lozungiem, apstrīd acīmredzamas patiesības, aizstājot tās ar puspatiesībām vai izdomājumiem, ignorējot (nezinot) bioloģiskās likumības.

Kādēļ radās sociālā dzimuma ideja? Sociologi, sociālantropologi, radikālie feministi, tā saucamo seksuālo minoritāšu pārstāvji un citi līdzīgi domājošie neatlaidīgi virzīja ideju, ka cilvēks, kad viņš ir sasniedzis briedumu, faktiski funkcionē, darbojas tikai kā sociāla būtne, nevis arī bioloģiska. Tas, viņuprāt, vispilnīgāk izpaužas dzimumā, dzimumuzvedībā. Sociologi bioloģisko dzimumu sauc par dzimumu, sociāli veidojušās dzimuma īpašības par dzimti (genderu). Piemēram, sociālantropologs K. Sedlenieks raksta: "Sociālajās zinātnēs ar jēdzienu "dzimte" parasti tiek saprastas sociāli/kulturāli konstruētās vīriešu un sieviešu īpašības, kamēr "dzimums" — anatomiskās iezīmes."⁶ Vai ir kāds objektīvs pamats nodalīt bioloģisko dzimumu un sociālo (sociālu faktoru veidotu) dzimumu — genderu?

Ar pieeju, ka cilvēkam bioloģiskās (anatomiskās) pazīmes nosaka viņa dzimumu, bet sociāli kulturālā vide genderu — vīriešu, sieviešu īpašības, uzvedību, cilvēks tiek sadalīts divās sastāvdaļās — bioloģiskajā miesā, kas ir materiāla (audi, orgāni, molekulas), veidota uz ģenētiskās informācijas bāzes, un sociālajā, veidotā uz sociālās informācijas bāzes, autonomi pastāvošā, nošķirtā, itin kā atrautā no bioloģiskajām (molekulārajām) norisēm organismā (smadzenēs). Jau minējām, ka cilvēks ir bioloģiski sociāla būtne, kurā vienlīdz nozīmīga ir gan viņa bioloģiskā uzbūve, funkcijas, uzvedība, gan sociālie noteikumi, normas, aktivitātes, attiecības. Pieejot tīri mehāniski un sadalot dzimumu īpašībās, ko nosaka tikai bioloģiskie (iedzimtības) faktori (vīrietis, sieviete), un dzimumu īpašībās, ko nosaka tikai sociālie faktori (apģērbs, frizūra, kniksēšana, paklanišanās un citas uzvedības

normas), tiek ignorēta dzimumu uzvedība, kurā mijiedarbojas bioloģiskais un sociālais. Strikta bioloģiskā un sociālā cilvēka dzimuma nodalīšana ir reāla tikai atsevišķās cilvēka darbībās.

Zviedru genderisti iet tālāk un uzskata, ka, bērnam piedzimstot, redzamais bioloģiskais dzimums vēl nenozīmē, ka sociālais būs tāds pats. Sieviešu centra "Marta" izdotajā rokrakstāmatā jauniešiem "Ceļvedis DARI seksuālās aizskaršanas apturēšanā" rakstīts, ka dzimums veidojas, bērnam augot, sociālās vides apstākļu ietekmē un to katrs var izvēlēties: "Mūsu bioloģisko dzimumu nosaka, mums piedzimstot, kad dakteris vai medmāsa, paskatoties uz mūsu dzimumorgāniem (penis vai vagīna), nodēvē jaundzimušo par zēnu vai meiteni. Bet kādēļ to, vai esi zēns vai meitene, jānosaka tikai pēc dzimumorgāniem? Kādēļ gan paši cilvēki nevarētu izvēlēties, ka būs zēni, meitenes, kaut kas pa vidam vai vispār neviens no minētajiem?"⁷ No šiem izteikumiem jāsaprot, ka indivīds tikai retos gadījumos ir mierā ar piedzimstot doto zēna vai meitenes apzīmējumu, tas ir, ģenētiski noteikto un embriogēnēzē izveidojušos dzimumu. Šo uzskatu piekritējus baida tas, ka vecāki, gērbjot bērnus tradicionāli zilās vai rozā drēbītēs un audzinot par zēnu vai meiteni, viņu attīstību virza ne tā, kā bērns vēlētos. Zviedrijā jau praktizē bērnu bērnudārzos nesaukt ne par zēnu, ne meiteni, bet saukt nekatrā dzimtā, lai tādējādi ļautu viņam pašam izvēlēties, par ko viņš vēlas būt.⁸ Šo attieksmi pamato ar to, ka reizēm piedzimst mazulis, kuram nav skaidri nosakāms dzimums (hermafrodīti), vai ārējie dzimumorgāni neatbilst ģenētiski noteiktajam dzimumam (testikulārā feminizācija). Taču šie gadījumi ir reti un tie ir novirze no normāla dzimuma attīstības jau bioloģiskā līmenī. Sabiedrībai tiek iedvests, ka bērna attīstība par zēnu vai meiteni vai vēl kādu citu dzimumu (nekāda gan cita dzimuma nav, kas nodrošinātu vairošanās funkciju) ir atkarīga no audzināšanas un paša bērna vēlmes. Tomēr līdz šim nav izdevies dzimumu

(dzimuma identitāti) mainīt tikai ar audzināšanu un vidi. Protams, ķirurģiski un ar hormoniem var mainīt dzimumu, tikai jaunajam dzimumam nav bērna radīšanas spējas un šis jaunais dzimums ir uzturams tikai ar nepārtrauktu augstu attiecīgā dzimuma hormona devu ievadīšanu⁹.

Vai strikti var nodalīt bioloģisko dzimumu no sociālā? Tātad daudzi genderisti uzskata, ka tās īpašības un pazīmes, kuras ir bērnam piedzimstot, ir bioloģiskas, bet tās, kuras rodas vēlāk, ir sociāli veidotas vai tā saucamie sociālie konstrukti. Taču, ja analizē dzimuma pazīmju un uzvedības veidošanos, var izdalīt trīs bioloģiskās un sociālās saskarsmes veidus dzimuma (reprodukcijas) sfērā:

- 1) sociālās/kultūras vides prasības, tradīcijas, kas saistītas ar dzimumiem, bet būtiski neietekmē tos;
- 2) sociālie faktori, prasības mijiedarbojas ar bioloģiskajiem dzimumiem, uzvedību, bet nedarbojas pretī bioloģiskajām likumībām;
- 3) sociālie faktori darbojas pret bioloģiskajām likumībām, normām.

Bioloģisko dzimumu neietekmējošas ir dažādos laikmetos, sabiedriskajās iekārtās raksturīgās gērbšanās modes, tērpi, frizūras, manieres, izturēšanās, kas var uzsvērt vai nonivelēt ārējās dzimumu atšķirības, tuvināšanās ("aplidošanas") manieres, bet būtiski neietekmē dzimumus, tātad tās dēvēt par sociālajiem dzimumiem var visai nosacīti.

Lielākā dzimuma īpašību grupa ir tā, kurā mijiedarbojas bioloģiskie faktori ar vispārējiem vides (arī sociālajiem) faktoriem un prasībām, vajadzībām. Jau minējām, ka cilvēks bioloģiski nav nozīmīgi izmainījies visā sugas pastāvēšanas laikā, mainījusies ir tikai sabiedrības sociālā/kultūras struktūra. Šajā bioloģiskajā un sociālajā zonā ir svarīgi novērtēt kā viena, tā otra faktora iedarbības efektu svaru pazīmes izpausmē un dzimumu saskarsmē. Dzīvnieku valstī samērā vienkārši ir noteikt iedzimtības un vides lomu dzimumu struktūru, funkciju un uzvedības norisēs,

jo arī psihi dzimumus vadošie procesi, instinkti, dziņas ir iedzimti noteikti un maz pakļaujas vides ietekmei.

Arī cilvēkiem dzimuma uzvedības un realizācijas procesus vada tie paši instinkti un dziņas, kas dzīvniekiem, tikai cilvēka apzinātā psihiskā darbība šos iedzimtos instinktus un dziņas ierobežo vai pat nomāc, pakļaujoties sabiedriskajām (kultūras) normām, taču neatceļ. Kā piemēru var minēt jau agrāk aprakstīto monogāmo laulību institūta veidošanos. Taču šādi konstrukti tikai tad ir ilglaicīgi, ja viņi balstās uz dabas (bioloģijas) likumiem pieļaujamām normām, robežām. Šajā bioloģiskajā un sociālajā mijiedarbību grupā ietilpst arī daudzas dzimumu un reprodukcijas īpašības, kuru iedzimtais potenciāls var īstenoties tikai sociālajā vidē (apmācīšana, audzināšana, paraugs). Katrs cilvēks ir ar unikālu ģenētisko informāciju, tādēļ grūti salīdzinoši pētīt, cik lielā mērā katru konkrētu pazīmi nosaka iedzimtība, cik vide. Tomēr ir arī ģenētiski identī cilvēki, tie ir monozigotiskie dvīņi, kuru iedzimtības materiāls ir vienāds. Pētot dažādu apstākļu ietekmi uz monozigotisko dvīņu fiziskajām vai psihiskajām īpašībām, var noteikt, cik liela ietekme ir iedzimtībai, cik videi.

Par īstajiem sociālajiem konstruktiem var saukt neapzinātu vai apzinātu sociālo iedarbību, kura ietekmējusi vai ietekmē cilvēku dzimumus un vispār reprodukcijas procesu. Var minēt daudzus sociālo dzimumu konstruktu piemērus, kuri veidoti tikai sociālo vajadzību, vēlmju apmierināšanai, nerēķinoties ar cilvēka bioloģisko dabu. Piemēram, einuhu vai hidžu "dzimumu" veidošana, kastrējot zēnus, celibātu, skopcismu, infanticīdu (mazuļu nogalināšanu), incestu (tuvi radniecīgu laulību praktizēšanu valdošo šķiru vai izolētu grupu ģimenēs), eigēnisko pasākumu ieviešanu cilvēku "uzlabošanai"¹⁰. Šo sociālo konstruktu iziešanu no aprites noteica daudzu paaudžu negatīvā pieredze — ētisko, humāno, veselībai kaitīgo un izdzīvošanai bīstamo seku pieauguma draudi. Pie modernajiem sociālajiem

konstruktiem pieder dzimuma maiņas operācijas, kas lielākā vai mazākā mērā apmierina indivīda vēlmes, bet nenodrošina reprodukcijas vajadzību. Šā brīža tendences — ar modernajām tehnoloģijām radīt dzimumu sociālos konstruktus — lietderība, vadoties tikai no cilvēka iekšējām vēlmēm, fantāzijām vai iegribām, nevar tikt pilnvērtīgi izvērtēta neilgajā individuālās dzīves periodā vienas paaudzes ietvaros. Tādēļ rodas liela varbūtība, ka, sagraujot daudzu paaudžu pārbaudītās vērtības, var tikt apdraudēta noteiktu kultūru vai pat cilvēces ilgtspēja.

Divu dzimumu pastāvēšanas apšaubīšana. Feministi savu ideju par dzimumu līdztiesību cenšas pamatot ar to, ka faktiski dzimumi ir ļoti vienādi un tādēļ arī nav pieļaujama profesiju izraudzīšanās, kas vienam dzimumam ir vairāk piemērota nekā otram. Feministes apgalvo, ka dzimumu atšķirības nosaka tikai stereotipi un aizspriedumi par to, ka dzimumi ir pretstati: "Mūsdienās izpratne par dzimumiem ir spēcīgi balstīta idejā par to, ka abi dzimumi ir viens otra pretstats." Tomēr "...pārsvarā visās izmērāmās jomās dzimumu atšķirības ir ļoti nelielas vai arī neeksistē vispār"¹¹. "Sabiedrībā valda labi zināms uzskats, ka heteroseksualitāte ir norma. Lielākā daļa cilvēku to uzskata kā normālu un vēlamu un par to nešaubās. Tādējādi gan homoseksualitāte, gan biseksualitāte un citas seksualitātes tiek apslēptas."¹² Šim teikumam itin kā vajadzētu lasītāju pārliecināt, ka homoseksualitāte un biseksualitāte un citas seksualitātes ir tajā pat uzvedības kategorijā un nozīmībā dzīves pastāvēšanā kā heteroseksualitāte, turklāt par kļūdainu jāuzskata, ka heteroseksualitāte ir normāla un vēlama.

Radikālās feministes saka, ka "...dzimumu diferenciācija ir sociāls artefakts, kurš paredzēts sieviešu apspiešanai"¹³. Faktiski atšķirības starp sievišķo un vīrišķo dzimumu — gan fiziskās, gan fizioloģiskās, gan psihiskās — ir ievērojamas. Ne tikai sieviešu un vīriešu gēnu sastāvs atšķiras — molekulārie pētījumi parāda, ka vairāki tūkstoši abiem dzimumiem

kopīgo gēnu, galvenokārt dzimumhormonu ietekmē, sievietes un vīrieša organismā izpaužas atšķirīgi.¹⁴ Nenoliedzami, bioloģiski ir funkcijas, kas tikai vienam dzimumam dotas, kā, piemēram, bērnu radišana. Katra dzimuma individuālās attīstības un dzimumsistēmas aktivitātes līknes atšķiras. Feministu pūles panākt vienādu abu dzimumu profesiju un darba slodzes nodrošināšanu faktiski ir paverstas pret viņām pašām par labu intensīvākai sieviešu ekspluatācijai, ne līdztiesībai.

Dzimumu novienādošana nodara ļaunumu arī pedagogijā, jo, ignorējot dzimumu atšķirības un veicot mācību procesu pēc vienāda standarta meitenēm un zēniem, vienam no dzimumiem tas var būt piemērotāks nekā otram. Šobrīd jau tas izpaužas zēnu un meiteņu sekmēs, jo netiek pietiekami novērtētas zēnu potenciālās iespējas.¹⁵

Gendera ideju paudēji noliedz arī bināro (sieviešu un vīriešu) cilvēku dalījumu. Sociālantropologs K. Sedlenieks raksta: "Sadalījums vīriešos un sievietēs nebalstās bioloģisko ķermeņu realitātē (jo bioloģiskie ķermeņi paši nav iedalāmi tikai divās skaidri definētās kategorijās), bet gan ir sociāli konstruēti."¹⁶ Ja dzimuma novirzes uzskata par trešo vai ceturto dzimumu, tad, protams, hermafrodītus vai hromosomu anomāliju izraisītās dzimumorgānu anomālijas vai dzimumfunkciju traucējumus var skaitīt par dzimumu. Vienīgi vai ir korekti viņus iezīmēt kā atšķirīgu dzimumu, atklājot dzimuma defektu. Turklāt šo noviržu gadījumi ir visai reti sastopami.

Vispār ir aprakstīti tikai kādi 150 īsto hermafrodītu (hermu — cilvēku, kam ir viens sēklinieks un viena olnīca) gadījumi. Hermi tikai leģendās rada pēctečus (grieķu androgīni), tātad šādi cilvēki ir neauglīgi.

Lai arī dzimte ir definēta kā "sociālās vides un kultūras ietekmē veidojušos noteiktu īpašību sakopojums, kas nosaka sieviešu un vīriešu uzvedību sabiedrībā"¹⁷, taču genderisti (dzimtes ideju paudēji) nesaista dzimtes ar bioloģisko dzimumu, tādēļ par dzimumiem

sauc arī visas dzimuma novirzes no normas, tas ir, nespēju īstenot reprodukcijas funkciju, gan ģenētisku, gan anatomisku, gan fizioloģisku, gan psihisku iemeslu rezultātā. Tādi ir aseksuāļi, hermafrodīti, transseksuāļi, homoseksuāļi un citi. Jau aprakstījām, ka hermafrodīti nav kāds īpašs dzimums, bet ir novirze no funkcionējoša, reprodukciju nodrošināt spējīga dzimuma.

Dzimtes idejas paudēji uzskata, ka genderu/dzimti veido sabiedrības uzskati vai pats cilvēks neatkarīgi no bioloģiski noteiktā. Hanstrēma¹⁸ klāsta, ka sabiedrība iedala dzimumus nepavisam ne pēc tā, kāds tas ir bioloģiski noteikts. "Kā sabiedrība iedala dzimumus un izturas pret tiem, nav iedzimts vai neizmaināms. Dzimumu galvenokārt veido sabiedrības normas un uzskati."

Kā pierādījums, ka arī dzīvnieku valstī ir dažādi dzimumi un pat bezdzimuma vairošanās nav nekāds retums, tiek minēta partenogēniskā vairošanās. "Pastāv arī viendzimuma vairošanās jeb partenogēze. Uzskatāms piemērs ir zaļās laputs mātīte. Tā barojas un producē savu dabisko klonu."¹⁹ Netiek tikai pieminēts, ka partenogēniskā ir šīs laputu sugas vasaras paaudze, bet rudenī tai atkal ir divdzimumu rudens paaudze, kura nodrošina nepieciešamo rekombinatīvo mainību izlasei, lai rastos pielāgošanās potenciāls mainīgajai videi.

Kā dzimuma nestabilitātes un maināmības pierādījums visbiežāk tiek minēta seksuālās orientācijas mainība vai neatbilstība bioloģiskajam dzimumam. Taču seksuālās novirzes no heteroseksuālās nav vīrieša vai sievietes dzimuma identitātes izmaiņas. Arī homoseksuāli, biseksuāli un citādi orientētie paliek vīrieši vai sievietes, nemainot savu dzimuma identitāti, tikai viņu seksuālā partnera izvēle ir novirzīta. Kā otru argumentu par dzimumu nestabilitāti genderisti min transpersonas, kuru bioloģiskā ķermeņa uzbūve neatbilst dzimuma izjūtai vai kuru dzimuma identitātes izjūta nesakrīt ar anatomisko dzimumu, tas ir, cilvēka dzimumorgānu

sistēma un anatomiskā ķermeņa uzbūve ir, piemēram, vīrieša, bet viņš jūtas kā sievietē vai otrādi. Zem šīs transgenderu cepures tiek apvienoti gan indivīdi, kuriem dzimuma identitātes problēmas ir ģenētisku cēloņu izraisītas novirzes no dzimuma normas, tātad faktiski neatbilst sociālā dzimuma kategorijai, tas ir, sociālo apstākļu izraisītām dzimuma izmaiņām. Tādas transpersonas ir indivīdi, kuru novirzes cēlonis ir ģenētiskā mutācija, kura neļauj īstenoties hromosomu determinētajam morfoloģiskajam dzimumam, un otra grupa, kurā vīrieša vai sievietes dzimumsistēma un tās funkcijas attīstās normāli, atbilstoši ģenētiski ieprogrammētajam, bet ir iekšēja izjūta par piederību pretējam dzimumam.²⁰ Piederības izjūtu (identitāti) nosaka noteiktu smadzeņu izjūtu centru veidošanās un funkcijas agrīnā embriogēnēzē. Ja šo centru attīstībā ir kādi traucējumi (hormonāli, medikamentu izraisīti), tad tiem var veidoties pretējā dzimuma identitātes izjūtas.²¹

Cik genderu/dzimtu ir cilvēkam? Pamatojoties uz minētajām atziņām par dažādām dzimuma īpatnībām vai novirzēm, genderisti ir izdalījuši vairākus desmitus genderu/dzimtes, atšķirībā no eksakto zinātņu (bioloģijas, medicīnas) pārstāvjiem, kuri atzīst, ka cilvēkiem ir tikai divi dzimumi. Literatūrā par cilvēka dzimumu pēdējos ziņojumos mēs atrodam, ka skrupulozi “pētnieki” jau ir sazīmējuši tos vairāk par simtu (piemēram, 2019. gada apkopojumā ir atrodami 112 genderu nosaukumi.)²² Nevienam nav īsti zināma termina “genders” nozīme un pielietojums. Latviešu literatūrā sarežģītajai diskusijai par dzimumu un dzimti papildus neskaidrības ienes daudzo ar genderu ieviesto terminu tulkošana no svešvalodām, it īpaši, ja latviešu valodā lietotajam “dzimte” ir gramatiskā nozīme. Ārsts, pieņemot pacientus, neprasa, kāds viņam genders, uzstāda diagnozi, izraksta zāles un ārstē atbilstoši bioloģiskajam dzimumam. Dokumentos ierakstītais genders nav pazīme, kura noder personas identifikācijai, it īpaši ja genders var mainīties dzīves laikā

vairākkārt vai cilvēks nāk no sabiedrības, kurā gēndera izpratne ir atšķirīga no daļā Eiropas sabiedrību lietotās vai vispār netiek lietots. Sociologu piešķirtie gēndera nosaukumi lielā mērā balstās uz cilvēka ārējo pazīmju gan fizisko, gan psihisko novērtēšanu, kas cilvēkam kā poligāmai sugai ir ļoti daudzveidīgas katra dzimuma (vīrieša, sievietē) robežās un mainīgas dzīves laikā, pieskaitot arī dzimumu novirzes. Dzimumu nosaka ģenētiski determinēta dzimumorgānu sistēma, kurā ietilpst arī noteikti dzimuma uzvedības priekšnoteikumi.

Bez precīzas termina “genders” definīcijas un pielietojuma robežu nospraūšanas katrs izmanto to pēc savas izpratnes un vajadzības. Vieniem tas ir sociālais konstrukts, tas ir, katra dzimuma — vīrieša vai sievietes — identitāte, kas dažādās zemēs, kultūrās un vēsturiskajos periodos izpaužas atšķirīgi — apģērbs, frizūra, vīriešu un sieviešu izturēšanās stils, attiecību kultūra un cits. Cita izpratne, ka genders ir katra indivīda iekšējās izjūtas par piederību dzimumam, seksuālā orientācija vai dzimuma nenoteiktība. (Jūs esat tas, par kādu sevi izjūtat.) Gēndera identitāte ir personiskais priekšstats par savu dzimumu, kas var nesakrist ar bioloģisko, tas nav stabili fiksēts lielums, var periodiski mainīties indivīda dzīves laikā. Sociālā dzimuma uzstādījums ir vērsts uz indivīda vēlmju, iegribu, iedomu realizēšanu, apmierināšanu (indivīda interesēm). Genderu sfērā tiek iekļautas arī dzimumu anomālijas, anatomiskās, fizioloģiskās un arī psihiskās, tas ir, bioloģiskas novirzes, kam nav sociālas izcelsmes.

Gēndera jēdzienu dažādu interešu un uzskatu paudēji lieto dažādi, balstoties galvenokārt uz sociālo dzimuma interpretāciju, ne bioloģisko vajadzību īstenotāju. Sociālantropologi, analizējot cilvēku dalījumu dzimumos dažādās kultūrās un vēsturiskos laikmetos, secina, ka bez vīriešiem un sievietēm tiek minēti arī cita dzimuma indivīdi ar netipiskām dzimumsistēmas struktūrām un uzvedības formām (artefaktiem). Feministēm — svarīga

dzimumu atšķirību novienādošana, tādējādi cerot novērst dzimumu diskrimināciju, vīriešu dominējošo stāvokli. Psihologiem — dažādo seksuālo izpausmju (seksualitātes) izvirzīšana par svarīgāko cilvēku savstarpējo attiecību formu. Filozofiem — lai ar relativisma filozofijas pieeju pamatotu līdzšinējās paradigmas par dzimumu nozīmes zaudēšanu un jaunas veidošanas un citas idejas.

Kur virzāties? Genderisma ideoloģija atjaunina sensenās utopijas, ka, atbrīvojoties no “aizspriedumiem” par dzimumu dimorfismu, laulību un ģimeni, vecāku mīlestību, audzināšanu un citiem vecajiem stereotipiem, laime tiks sasniegta baudā, apmierinot seksuālās vēlmes, iekāres, dziņas, iemīlēšanos. Šīs ieceres ļoti atgādina komunisma ideju izstrādātāju domu, ka, likvidējot šķiru sabiedrību ar visām tās diskriminācijām (arī laulības un ģimenes likvidēšanu), katrs varēs darīt pēc vēlmēm un saņemt pēc vajadzības, tiks sasniegts komunisms. Frīdrihs Engelss (*Friedrich Engels*, 1820–1895) raksta: “Pārejot ražošanas līdzekļiem sabiedriskā īpašumā, atsevišķa ģimene beigs būt par sabiedrības saimniecisko vienību. Bērnu kopšana un audzināšana kļūs par sabiedrisku lietu... Līdz ar to atkritīs rūpes par “sekām”, kas tagad tiklab morālā, kā saimnieciskā ziņā ir tas svarīgākais sabiedriskais apstāklis, kurš neļauj meitenei bez kādām rūpēm atdoties mīļotajam. Vai tas nebūtu pietiekams iemesls, lai pakāpeniski attīstītos brīvāka dzimuma satiksmes...?”²³

Šo saistību starp marksisma ideoloģiju un mūsdienu genderismu saskata arī Babetta Frensis (*Babetta Francis*), norādot, ka radikālais feminisms, līdzīgi kā marksisma ideoloģija, kas sludināja, ka, realizējot ekonomisko šķiru likvidēšanu, tiks sasniegta sociālā vienlīdzība, ar dzimumu atšķirību noliegšanu arī cer panākt sieviešu un vīriešu vienlīdzību.²⁴

Ģimenes sabrukuma sekas jau spilgti izpaužas Zviedrijā, kur šobrīd ir visliberālākā attieksme pret monogāmiju.²⁵

Mūsdienu situācijā nerēķināšanās ar cilvēka bioloģiju un ģenētiku līdzinās tai, kāda bija Padomju Savienībā 20. gadsimta 30.–40. gados, kad ģenētika uz padomju filozofu un sociologu ideju pamata tika likvidēta un aizliegta kā reakcionāra, padomju cilvēka dzīves izpratnei neatbilstoša, tās vietā liekot “progresīvo padomju ģenētiku” un paziņojot, ka organismi pielāgojas tieši vides izmaiņām bez izlases, augiem uzkrājoties, notiek kvalitatīvs lēcienis, piemēram, no auzas par auzeni, no priedes par eglī un līdzīgi, dzīves laikā iegūto labvēlīgo īpašību pārmantošanās nākamajās paaudzēs utt. “Padomju ģenētikas” veidotāja Trofima Lisenko idejas balstīja un stutēja īstenie padomju filozofi. To funkcija bija pierādīt, ka Lisenko dogmās radoši iemiesojušās Marksa–Engelsa–Ļeņina–Staļina idejas un visu, kas nesaskanēja ar “padomju ģenētikas” secinājumiem, vajadzēja šaustīt kā metafiziku, ideālismu, melnsvārcību. Ne ar kādām bioloģijas zināšanām sevi šādi, “attīstot ģenētiku”, nevajadzēja apgrūtināt.²⁶

Mūsdienās atkārtojas tas pats, un iniciatīva atkal ir politiķu un ideologu rokās. Sociologi, dažādu sabiedrisko organizāciju pārstāvji, piesedzoties ar cilvēktiesību, līdztiesības, politkorektuma un liberālisma lozungiem, piekarot homofobijas, ksenofobijas, naida runu izplatīšanas birkas, apstrīd acīmredzamas patiesības, aizstājot tās ar puspatiesībām vai izdomājumiem, ignorējot (nezinot) bioloģiskās likumības. Tāpat kā lisenkovisma laikos, “šajos centienos” bioloģiskās zināšanas nav vajadzīgas! Lielākie pārpratumi bieži rodas tādēļ, ka jauno ideju ieviesēji nesaprot to jautājumu būtību, kurus noliedz, kam par cēloni ir robi zināšanās (izglītībā), īpaši bioloģijā (ģenētikā), kura tiek saprasta pārlietu vienkāršoti vai vispār ignorēta. Nereti genderisti savu ideju apstiprināšanai vai oponentu noliegšanai “mētājas” ar itin kā ģenētiskiem argumentiem, bet faktiski tikai vārda pēc, neizprotot iedzimtības likumības, kas vairumam palikušas nezināmas. Otra argumentu grupa cilvēka dzimuma anomāliju pieskaitī-

šanai normai veidojas, piemeklējot dzīvnieku valstī neparastus dzimumvairošanās tipus kā hermafrodītismu vai partenogēnēzi, tāpat vīrišķā vai sievišķā dzimuma veidošanos atkarībā no temperatūras un citus²⁷, lai gan šie vairošanās strupceļi ir primitīvām aukstasiņu dzīvnieku grupām, kurās dzīvības procesi atkarīgi no vides temperatūras, kamēr siltasiņu dzīvniekiem, arī cilvēkam, šādi pielāgojumi nav nepieciešami.

Kādēļ genderisma idejas gūst tādu atsaucību? Vispirms tādēļ, ka tās tiek pasniegtas kā jaunas, tātd progresīvas pretstatā līdz šim pastāvējušajām, stereotipiskajām, lai uz reti sastopamu seksuālās orientācijas noviržu pamata revidētu līdzšinējās un institucionālizētu jaunas ģimeņu formas (viendzimumu laulības), lai skatītos caur pirkstiem uz klaju cilvēku tirdzniecības aizlieguma konvencijas pārkāpšanu, praktizējot surgasiju (bioloģisko bērnu iznēsāšanu par samaksu “surogātmātei”) geju viendzimuma laulībās.

Vai dzimumu novirzes nav koriģējamas?

Kā neapstrīdama patiesība tiek kultivēts pieņēmums, ka seksuālās vēlmes, iegribas, arī novirzes no tradicionālajām nav koriģējamas vai novēršamas. It īpaši tādēļ, ka vairums no tām tiek uzskatītas par dabiskām (normu). Noteicošais gan apgalvojumā “nav ārstējams”, nereti ir nevēlēšanās mainīt uzvedību. Ar seksu saistītajās novirzēs ir raksturīgi, ka, pat ja konkrētais indivīds saprot novirzes nedabiskumu (sodomazohisti, pedofili, transvestīti), viņš vai viņa tomēr nevēlas no tās atbrīvoties. Piemēram, aptaujās noskaidrots, ka tikai 15% sodomazohistu vēlētos atbrīvoties no savas problēmas, bet 76% transvestītu nekad nav griezušies pie ārsta vai psihologa, jo tiek kultivēta pārliecība, ka nekas nav maināms vai koriģējams. Tā tas nav. Kā daudzām saliktām pazīmēm, novirzes no bioloģiskās normas (arī heteroseksuālās) ir gan ar bioloģisko determinantes komponentu, gan sociālo, tikai vienā gadījumā pārsvarā var būt bioloģiskais, citā sociālais komponents (multifaktoriālā determinācija). Tā sau-

camo seksuālo minoritāšu pārstāvji uzskata, ka novirzes no heteroseksuālās orientācijas ir iedzimti noteiktas un nemaināmas. Tā tas būtu, ja seksuālā orientācija būtu noteikta monogēni. Tik sarežģītu psihofizioloģisku parādību kā seksualitāte nenosaka viens gēns, bet dažādu gēnu mijiedarbība, tās ir poligēni iedzimstošas, tātd multifaktoriālas. Jau aprakstīju, ka šādas pazīmes ir poligēni noteiktas ar lielāku vai mazāku vides ietekmi. Tikai daļai no heteroseksuālās orientācijas novirzēm ir konstatējama bioloģiskā determinācija. Tātd seksuālā orientācija var būt gan bioloģiski noteikta, gan arī sociāli iegūta. Šādu (multifaktoriālu) pazīmju, noviržu izpaušanos (ekspresiju) ietekmē tās veicinošie vai bremzējošie apstākļi, attieksmes. Šādas multifaktoriālas slimības, novirzes (piemēram, šizofrēniju, maniākāli depresīvo psihozi un citas) ārstē gan medikamentozi, gan ar psiholoģiskām metodēm, gan nodrošinot labvēlīgu sociālo vidi.

Ja seksuālās orientācijas koriģēšana nav pieprasīta, tad ķirurģiska vai hormonāla dzimuma maiņa ir visai populāra, lai ķermeni (dzimumu) pārveidotu atbilstoši savām iekšējām izjūtām. Psihiatri gan norāda, ka izkropļots paštēls ir bieži sastopams un norāda uz atšķirībām starp ķermeņa paštēlu un īsto ķermeni. Cik pamatoti vai lietderīgi ir ķirurģiski mainīt dzimumu, pieaudzis cilvēks var izlemt uz savu risku un atbildību. Cita lieta ir dzimuma maiņa, vadoties no bērna vai pusaudža iekšējās izjūtas vai uzvedības. Tas ir visai riskanti, jo ne vienmēr izjūta vai nereti iedoma, ka vēlētos būt pretēja dzimuma, uzvedība liecina par identitātes neatbilstību anatomiskajam dzimumam. Piemēram, ja meitenes embriogēnētiskās attīstības laikā mātes organismā ir augsts testosterona līmenis, tad meitenei bērnībā ir zēniska uzvedība. Vēlāk, sasniedzot dzimumgatavību, viņi vairumā gadījumos atgriežas tajā identitātē, kādu nosaka bioloģiskais dzimums. Tomēr ar bērna vēlmi, izjūtu, uzvedību vecāki pamato visai bīstamo tendenci ķirurģiski vai hormonāli

mainīt bērna vai pusaudža dzimumu. Taču kā jau minējām, bērna uzvedība un tieksmes vēl neliecina par bērna dzimuma identitātes neatbilstību morfoloģiskajām dzimuma pazīmēm. Vairumā gadījumu pubertātes laikā, kad izmainās sievišķo un vīrišķo hormonu līmenis organismā (īpaši pieaug testosterona līmenis zēniem), notiek atgriešanās pie bioloģiskās identitātes. Bet ja ir bērniībā veikta ķirurģiskā dzimuma maiņa, tā vēlāk izraisa nopietnas problēmas²⁸.

Neapšaubāmi, mainoties sabiedriskajiem apstākļiem un videi, cilvēku attiecībām un politiskajām iekārtām, mainās arī vērtības, izpratne par robežām, kuras nosprauž cilvēka bioloģiskā daba un arī pagātnes pieredze, civilizācijas vēsture. Tomēr diezin vai visas robežas būtu jāpārkāpj? Kustības “*Martain*” politiskā partija “Žēlastība, brīvība, daudzveidība”, argumentējot, ka mūsdienu kontracepcija un medicīna novērš tās negatīvās sekas, kas bija nekontrolējamām seksuālajām attiecībām, cenšas leģitimēt bērnu pornogrāfiju un seksuālo izmantošanu, tāpat seksuālās attiecības starp tuviem radniekiem, arī dzīvniekiem.²⁹ Šeit neanalizēšu, kādas sekas var būt šo ieceru īstenošanai. Protams, ja nav nekādu morālu principu, arī tā var dzīvot.

Franču filozofs Tonijs Anatrella (*Tony Anatrella*, dz. 1941) raksta: “Pārkāpjot robežu pēc robežas, iedomājoties, ka jebkura seksualitātes forma var institucionalizēties, mēs iznīcinām sabiedrības simboliskos kritērijus. Vēlēšanās legalizēt visas situācijas tikai tādēļ, ka tās pastāv, nediferencējot un neizvērtējot, ir viena no mūsdienu psiholoģisma valdītārkārās socioloģijas kļūdām.”³⁰

Vēl tikai atliek uzdot jautājumu, kas sagaida cilvēci, ja turpināsies rotaļāšanās ar cilvēka reproduktīvo procesu. Faktiski nav jau īpaši, ko zīlēt. Jau šobrīd ievirzes ir redzamas. Kopš sabiedrībās ar normālu nodrošinājumu (attīstītu ekonomiku) dzimstību neregulē dabiskā izlase, bet indivīds pats var izvēlēties kļūt par vecāku vai nē (kontracepcija un brīvā griba vai aprūtināt sevi ar bērnu radīšanu,

audzināšanu un skološanu), pārtikušajās valstīs ir iestājusies demogrāfiskā krīze, sabiedrība sevi neatražo, bet atjaunojas ar imigrantiem no pārapdzīvotām zemēm. Savukārt ekonomiski vājās zemēs pārapdzīvotība rodas tādēļ, ka bērni ir vajadzīgi kā darbaspēks izdzīvošanai (protams, svarīga ir arī neprasme regulēt dzimstību).

Izveidojušos haosu ap dzimuma izpratni nereti nosauc par savzvēstību, lai pazudinātu cilvēci, kura savā neprātā cenšas iznīcināt visu dzīvo uz Zemes, līdz ar to arī paši sevi. Mans vērtējums ir nedaudz optimistiskāks. Visai riskantā stāvoklī ir uz “nepārtraukto progresu” vērstā civilizācija ar visiem saviem demokrātiskajiem iekarojumiem, un, ja tā nekļūst piezemētāka savās vēlmēs un visvarenībā, var slikti beigt. Izdzīvos tās populācijas, kas nemēģinās pārveidot cilvēku, izejot ārpus tā bioloģiskās reakcijas normas robežām.

Secinājumi

1. Vairošanās ir dzīvības nepārtrauktības pastāvēšanas pamatvajadzība. Cilvēku sugai to nodrošina ģenētiski ieprogrammēta struktūra, funkciju bināra dzimumsistēma.
2. Cilvēkiem kā bioloģiski poligāmai sugai ir izteikts dzimumdimorfisms — sievišķo un vīrišķo individu fiziskas un funkcionālas (fzioloģiskās un psiholoģiskās) atšķirības, kuras katra dzimuma mainības robežās plaši variē.
3. Plašais dzimuma pazīmju spektrs, kurš katra dzimuma bērna individuālās attīstības procesā mainās gan ģenētiski noteiktās programmas vadīts, gan sociālās vides ietekmēts līdz dzimumgatavības sasniegšanai un agrāk tika saukts par dzimumu, tagad tiek saukts par sociālajiem dzimumiem, genderiem, dzimtēm.
4. Līdz ar uzsvāra pārlikšanu dzimumu uzvedībā uz sociālajiem faktoriem, tiek nonivelēta dzimumu bioloģiskā būtība vairošanās procesa nodrošināšana un

- jebkura sievišķā vai vīrišķā dzimuma īpašību modifikācija vai pat dzimuma novirze vai defekts nosaukts par genderu/dzimtu, neatkarīgi no reprodukcijas spējas.
5. Nodalot bioloģisko dzimumu un sociālo dzimti un katru apskatot nošķirti, zūd izpratne par cilvēku kā bioloģiski sociālu būtli.
  6. Līdz ar daudzo genderu nosaukumu piešķiršanu katrai virieša vai sievietes īpašībai, kuras mainās dzīves laikā, zaudē jēgu prasība tos lietot dokumentos, anketās un citur.
  7. Izvirzot sociālā dzimuma konstrukta ideju, tiek pieļauta arī patvarīga dzimuma regulācija ne tikai medicīniskos nolūkos, bet arī sociālai vajadzībai (vēsturiski — einuhu, hidžru, skopcu, kiborgu veidošana, eīģenisko ideju realizēšana un cits), nepamatotai ķirurģiskai un hormonālai dzimumu korekcijai vai maiņai, surgasijas praktizēšanai viendzimumu laulībās.
  8. Brīvas, pašizvēlētas iespējas regulēt reprodukciju bez tās atbildīgas, apzinātas paškontroles apdraud sabiedrības ilgtspējību.

Avoti un piezīmes

- ¹ Bocklandt S., Vilain E. Sex differences in brain and behavior: hormones versus genes. *Adv. Genet.*, 2007, 59: 245–266.
- ² Ward B. W., Dahlharmer J. M., Galinsky A. M., Joestl S. L. Sexual orientation and health among U.S. adults. *National Health Interview Survey, 2013. National Health Reports*, 2014, No. 77: 1–10.
- ³ Bocklandt, Vilain, op. cit.
- ⁴ Auyeung B., Baron-Cohen S., Ashvin E., Knickmeyer R., Taylor K., Hackett G., Hines M. Fetal testosterone predicts sexually differentiated childhood behavior in girls and in boys. *Psychological Science*, 2009, 20 (2): 144–148.
- ⁵ Labklājības sabiedrība mirst vientulībā. Cit. pēc K. Sokolova 2012. <https://www.mammamunteti.lv/emuars/21383/>

- labklājības-sabiedrība-mirst-vientulība. Sk. 2019. g. 15. aug.
- ⁶ Sedlenieks K. Dzimtes problēma nebeidzas ar anatomisko formu. *Jurista Vārds*, 07.06.2016, 23 (926): 52.
  - ⁷ Ceļvedis DARI seksuālās aizskaršanas apturēšanā. Praktisks ceļvedis pašpaļāvības un patstāvības veicināšanā jauniešiem un tiem, kas strādā ar jauniešiem. 2015. 7. nodaļa, 7.7 uzdevums. www.marta.lv/doc/1283/2015/Celvedis-DARI.pdf. Sk. 2019. g. 15. aug.
  - ⁸ Braw E. The three letter word driving a genderrevolution. *Newsweek*, 29.09.2014. <http://www.newsweek.com/2014/10/03/three-letter-word-driving-gender-revolution-272654.html>. Sk. 2019. g. 15. aug.
  - ⁹ White H., Reisner S. L. A systematic review of the effects of hormone therapy and psychological functioning and quality of life in transgender individuals. *Transgender Health*, 2016, 1 (1). <https://doi.org/10.1089/trgh>. 2015. Sk. 2019. g. 15. aug.
  - ¹⁰ Raipulis J. Eīģenika pagātnē un mūsdienās. *Latvijas Universitātes Raksti. Rīga LU 780. sēj. Zinātņu vēsture un muzejniecība*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2012, 220.–227. lpp.
  - ¹¹ Hanstrēma M. *Metodikas rokasgrāmata meiteņu un zēnu grupu vadītājiem. Izvērtējot uz dzimumu stereotipiem balstītu dzimumu uztveri*. Rīga: Marta, 2011, 23. lpp.
  - ¹² Ibid., 38. lpp.
  - ¹³ Stambulas konvencija: glābiņš vai Trojas zirgs. www.la.lv/stambulas-konvencija-glabins-vai-trojas-zirgs. Sk. 2019. g. 19. aug.
  - ¹⁴ Gershoni M., Pietrokovski S. The landscape of sex-differential transcriptome and its consequent selection in human adults. *BMC Biology*, 2017, 15 (7).
  - ¹⁵ Raipulis J. Dzimumdimorfisms un pedagogija. Grām.: *Dabaszinības un pedagogija*.

- G. Praulītes un D. Cēderes red. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2014, 113.–194. lpp.
- ¹⁶ Sedlenieks, op. cit., 54. lpp.
- ¹⁷ Latvijas Republikas Labklājības ministrija.
- ¹⁸ Hanstrēma, op. cit., 23. lpp.
- ¹⁹ Šuvajevs I. Vairošanās un dzimums. *Daba un vēsture 2013*. Rīga: Zinātne, 2012, 77.–81. lpp. (77. lpp).
- ²⁰ Swaab D. F., Garcia-Falgueras A. Sex differentiation of human brain in relation to gender identity. 2013. <http://www.shb-info.org/sexbrain.html>. Sk. 2013. g. 11. jūn.
- ²¹ Dessens A. B., Cohen-Kettensis P. T., Meltenbergh G. J., vd Poll N., Koppe J. G., Boer K. Prenatal exposure to anticonvulsants and psychosexual development. *Arch. Sex. Behav.*, 1999, 28: 31–44.
- ²² How many genders are there in 2019? <https://dudeasks.com/how-many-genders-are-there-in-2019>. Sk. 2019. g. 15. aug.
- ²³ Engelss F. Ģimenes, privātīpašuma un valsts izcelšanās. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1946, 179 lpp. (68.–69. lpp.).
- ²⁴ Francis B. Is gender a social construct or a biological imperative? Presented at the Seventh Australian institute Family studies conference. Sydney, 2000, 24–26 July. *Family Futures: Issues in Research and Policy*, 2000, pp.1–11.
- ²⁵ Bredford W. W. Trouble in paradise? Family instability on the rise in Sweden. *Deseret News*, Nov. 10, 2013.
- ²⁶ Aļeksandrovs V. *Padomju bioloģijas grūtīgie gadi*. Rīga: Zinātne, 1989, 92.–112. lpp.
- ²⁷ Šuvajevs, op. cit.
- ²⁸ Mayer L. S., McHugh S. R. Sexuality and gender. *The New Atlantis. A Journal of Technology & Society*, 2016, 50: 1–143.
- ²⁹ Gilligan A. Paedophilia is natural and normal for males. *Telegraph*, 2014. g. 5 jūl. <http://www.telegraph.co.uk/comment/10948796/Pedophilia-is-natural-for-males.html>. Sk. 2019. g. 15. jūl.
- ³⁰ Anatrella T. *Narcisisma valstība. Seksuālās atšķirības nolieguma sekas*. Rīga: Nepaliec viens, 2013, 159 lpp.

Par autoru

Dr. biol. Jēkabs Raipulis ir ģenētiķis un pētījis dažādu nelabvēlīgu vides un sadzīves faktoru iedarbību uz iedzimtību. Raugoties caur ģenētikas prizmu, cenšas analizēt un izprast arī dzīvās dabas parādības un cilvēku. Strādājis Latvijas Zinātņu akadēmijas (LZA) Mikrobioloģijas institūtā, Latvijas Universitātes (LU) Mikrobioloģijas un Biotehnoloģijas institūtā, docējis LU un Rīgas Pedagoģijas un izglītības vadības akadēmijā. Rakstījis ģenētikas mācību grāmatas un mācību līdzekļus, populāri zinātniskas grāmatas un rakstus par cilvēku ģenētiķa skatījumā, cilvēka un vides mijiedarbību, evolūcijas problēmām un demogrāfiju. Piedalījies atmodas aktivitātēs, vairākus sasaukumus bija Rīgas Domes deputāts. Ir LZA goda doktors.

About the Author

Dr. biol. Jēkabs Raipulis is a geneticist and has studied the influence of various unfavourable environmental and everyday life factors on heredity. Through the aspect of genetics he strives to analyse and interpret also the natural phenomena and the human. Has worked at the Institute of Microbiology of the Latvian Academy of Sciences (LAS), Institute of Microbiology and Biotechnology of the University of Latvia (UL), lectured at the UL and Riga Teacher Training and Educational Management Academy. Has written textbooks and study aids in genetics, popular science books and articles about the human from a geneticist's point of view,

human–environmental interaction, evolution problems and demography. Has participated in the activities of the Awakening time in Latvia, has been the deputy of Riga Town Council for several convocations. *Doctor honoris causa* of the LAS.

HUMAN — BIOLOGICAL, SOCIAL?

Jēkabs Raipulis

jekabs.raipulis@gmail.com

Summary

Key words: *sex, gender, biological and social interaction*

Recently in Latvia instead of the term “dzimums” (sex) often words like “social gender” or “gender” are used. The use and expedience of these words has aroused objections by linguists both in the biological and philosophical aspects. Are these objections indeed justified or do they imply only unwillingness to accept the new and sticking to the outdated? The article focuses on human biological and social interactions in the processes for maintaining reproduction including family functions. The spheres of application of the terms “sex” and “gender” are viewed, as well as the outcome of the free interpretation of these terms.